

Kulturdepartementet

Ku2023/01093

Yttrande över betänkandet Kultursamhället - en utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun (SOU 2023:58)

Synpunkter

Den statliga hanteringen av regionala anslag inom kulturområdet är av stor betydelse för Helsingborg stad, en av Sveriges större städer. Särskilt med tanke på att staden har ett omfattande kulturliv med stora regionalt och nationellt betydelsebärande kulturinstitutioner, institutioner med betydande inverkan på arbetsmarknad och kompetensförsörjning för sektorn. Helsingborgs stad är en central del i ett välutvecklat samarbete med 11 kommuner i Nordvästra Skåne; Familjen Helsingborg, ett formaliserat politiskt samarbete i en geografi som befolkningsmässigt motsvarar en svensk medelstor region. Detta samverkansförhållande lyfts särskilt av utredaren Mats Svegfors där staden Helsingborg beskrivs som "regional dragare". I det sammanhanget vill vi påpeka att det tyvärr förefaller vara några faktafel i utredningens tabellverk kring statsbidrag. Det är viktigt att det korrigeras inför det fortsatta analysarbetet.

Olika initiativ kring nödvändigheten av nytänkande och behovet av kulturpolitiska reformer inom den nationella kulturpolitiken, har återkommit ända sedan 1974 års kulturpolitik såg dagens ljus. Den statliga reformtaket har inte varit följsam i motsvarande grad. Rådande kultursamverkansmodell kan tyckas vara en modern anordning men frågeställningarna kring kulturpolitisk samverkan med stat, region och kommun, närmar sig i Skånes fall 30 år. Den nuvarande modellen faller tillbaka på den tidigare Ansvarsutredningens ställningstagande. Därför är det med viss tillförsikt Helsingborg stad sett fram emot att kultursamverkansmodellen nu på detta sätt fått en genomlysning.

Övergripande synpunkter på utredarens förslag

I samband med regionreformerna slutet 1990-talet fick Skåne och några andra försökslän möjligheten att hantera vissa statsanslag inom kulturområdet friare (den så kallade Kulturpåsen), något som då av många uppfattades som oortodoxt och progressivt. I själva verket var det en möjlighet med många undantag och starka begränsningar.

Kultursamverkansmodellen, resultatet av pilotförsöken, har nu passerat 10 år. Under sin livslängd har modellen varit föremål för omfattande diskussion och

blivit genomlyst vid ett flertal tillfällen, bland annat av riksrevision och riksdagens kulturutskott.

Det är därför välkommet att utredaren Mats Svegfors, i sitt ställningstagande nu tydliggör behovet av reformer inom kulturområdet och ger exempel på strategiska vägval. Insatser/reformer som på lite sikt kan leda till friare samverkansformer mellan de olika styrande nivåerna och därigenom ökad kulturpolitisk dynamik. Där inte minst regionernas roll och uppgift som reell samverkanspartner behöver förtydligas och ges förenklade spelregler.

Utredningen *Kultursamhället* är omfattande i sina svep över det kulturpolitiska fältet, ett erkänt komplext område som ställer höga krav på navigeringsfärdighet. Utredningen i sin helhet är svårfångad.

Helsingborgs stad väljer därför att yttra sig över några av de delar som vi ser som konkreta insatser och som kan ge relativt snabba avtryck i ett utvecklat kultursamverkanssystem. Förslagen öppnar för nya former för samspel och relationer mellan stat och kommunal nivå – en förstärkt *vertikal samverkan* enligt utredningen. Exempelen - så som de hanteras i utredningen - ligger utanför de direkta förslagen till förändringar i förordningar men väl som möjliga eftersträvansvärda konsekvenser.

Utredningens inriktning och starka vilja att öka dynamiken på spelplanen för den nationella kulturpolitiken är välkommen och bådar gott. Tydligheten i utredarens förslag kring att samspelet mellan stat regioner och kommuner är i behov av en systemisk förändring är rätt fångat – det räcker inte med nya och eller förändrade och ibland väl differentierade modeller för tillfälliga projektstöd. Vi behöver hitta verksamma strategiska samverkansformer mellan kommun, stat och region. Att gå ifrån en hierarkisk horisontell relation till att utveckla vertikala samverkansförhållande så som utredaren beskriver, är ur ett Helsingborgsperspektiv välkommet. Inom ramen för den statliga uppgiften behöver regeringen också utveckla sin kravställning på statliga myndigheter, med utgångspunkt från utredarens förhoppningar i betänkandet.

Utredarens förslag och skisser berör tydligast, förutom kulturmyndigheter, Boverket, Statens konstråd och Skolmyndigheterna. Helsingborgs stad menar att för att kunna fungera och ge vägledning och avtryck i en kulturpolitisk vardag, behövs konkreta förslag.

Den kulturpolitiska viljan och dess ansatser behöver helt enkelt tydliggöras. Betänkandet spänner över flera sakpolitiska områden vilket visar hur sammanvävd och komplicerad den kulturpolitiska uppgiften är. Det är ett välkommet angreppssätt. Kultur är en del i helheten, något integrerat och sammansatt. Sättet att beskriva är utifrån ett kulturpolitiskt perspektiv välgörande, till skillnad från förenklingar och besvärande högt tonläge kring enskildheter. I den fas frågan nu befinner sig måste det kanske vara tillåtet med otydlighet i processkedjorna. Men i nästa skede av processen blir det centralt för utgången att kulturministern landar några avgörande vägval och gör tydliga prioriteringar ur den bukett av idéer och uppslag som betänkandet

presenterar. Det är ju först då som konsekvenser kan spåras på riktigt och i något fall kanske pareras, om så skulle vara önskvärt.

Förenklad fördelning av statsbidraget

Vi delar uppfattningen att staten enbart ska efterfråga planer och dokument som innefattar faktisk verksamhet som en region och aktuella kommunerna driver och eventuellt erhåller statsbidrag för. Vi ser gärna modeller med ytterligare decentralisering och förenkling av formerna för statsbidrag. Vi ser stora risker i att fullt ut luta sig mot så kallade historiska nyckeltal utan så som utredaren är inne på. (Historiska nyckeltal lever vi med i nuläget. I praktiken har det inneburit att stat och region inte förmått genomföra några omfördelningar oavsett nya länsindelningar eller demografiförändringar även om dessa varit av historiska mått. Förhållanden som identifierades på 50- och 60 tal är på sina håll fortfarande rådande).

Att inte uppdatera eller bygga en modell som tydligare är kopplad till någon typ av index, demografi regionala utvecklingsprocesser i övrigt – skulle vara en tydlig signal från staten om att man abdikerar från det gemensamma ansvaret för utvecklingen av vår kulturpolitik. Utredaren ser som en av åtgärder behovet av ett nytt samlat bidrag kommunbidrag kring bibliotek/litteratur, skapande skola och kulturskolor i form av ” kulturpåse”. Det är en välkommen utveckling som rätt hanterat ligger helt i linje med en generell önskan och efterfrågat förenklingsarbete för kommunerna.

Ökat vertikalt samspel stat, kommun och region - Regionala noder

Utredaren lyfter ett antal goda exempel på möjliga reforminsatser i sin utredning. Helsingborgs stad menar att med stöd av ny lagstiftning bör den nuvarande regionala kultursamverkansuppgiften reformeras för att i möjligaste mån undvika suboptimering och i stället ge utrymme för gemensam utvecklingskapacitet. Här ser vi särskilt goda ansatser i Region Blekinge. Det finns också exempel på skatteväxlingsmodeller/längre ekonomiska överenskommelser där en kommun med rätt förutsättningar ansvarar för ett kulturutbud riktat till en region/större geografi i sin helhet (Region Skåne). En sådan modell bör också innebära strategisk utvecklingsuppgift för en större geografi. Vi läser också in att utredaren gärna ser en utveckling av länsöverskridande samverkanssystem och nämner bland annat Region Samverkan Sydsverige.

Med en förändrad lagstiftning skulle ett system som stödjer den formen av samarbete över län/regioner kopplat till ett fördjupat samarbete med starka kommunala ”noder” kunna realiserars. Modellen i Blekinge visar på ett gott arbete inom ramen för hur man kan få arbetet resurseffektivt, både avseende ekonomi och kompetens.

I Blekingefallet är utgångspunkten länets relativa lilla skala, modellen kan också översättas i en större geografi. Syftet är att långsiktigt lyckas med ett utvecklingsuppdrag på den kommunala nivån, med sikte på att öka utbud och mångfald till invånarna i ett område som inte reduceras av kommungränser. Det föreslagna samverkansstödet bör fungera väl. Modellen kan också

resultera i ett länsöverskridande kulturutbud med betydelse för att underlätta och bredda konstnärers/kulturskapares arbetsmarknad.

Vi tror att man bör vara ödmjuk inför en kommande reformuppgift. Helsingborgs stad föreslår att man låter några kommuner och regioner gå före i ett pilotförsök. Där kan modeller för en förändrad rollfördelning relaterat uppgiften att utveckla en alternativ hantering av stadsanslag för regional kulturverksamhet, testas och följas upp. Vi föreslår att Regionsamverkan Sydsverige ges uppdraget att tillsammans med de utpekade klusterbildningarna och större städerna bygga ett försöksområde. Vi delar utredarens uppfattning att det nuvarande systemet med krav på löpande uppföljning är en administrativ börda och den bör ersättas av en reell ansats till kulturpolitiskt bärande utvärderingar. Vi skulle välkomna att stat och region koncentrerar aktiviteterna till att följa beviljade anslag med fokus på att långsiktigt följa effekterna av samverkansarbetet.

De estetiska skolämnenas betydelse för lärandet

Utredningen framför att skoldebatten under ett antal år ensidigt har fokuserat på naturvetenskap och matematik samt i viss mån även språk. Dessa satsningar leder inte med nödvändighet till exempelvis fler kvalificerade civilingenjörer. Fokuseringen riskerar enligt utredningen att bli förenklad, för ensidig och för perspektivlös. Aktuell hjärnforskning kan till exempel påvisa ett positivt samband där dans och musik främjar inläringen av matematik. OECD framhåller i PISA-undersökningarna att förmågan till kreativt och kritiskt tänkande kommer att vara central. Inte minst gäller det i ljuset av utvecklingen av artificiell intelligens och den konsekvens den har för människors förmågor att navigera i etiska frågor.

Vidare lyfts förmågor som att uttrycka sig i skrift och även i form, social- samt naturvetenskaplig problemlösning samt att se saker från olika perspektiv, fram. Detta är förmågor som alla kan utvecklas bland annat i de estetiska ämnena. Utredningen konstaterar att dessa ämnen under senare tid nedprioriterats i svensk skola. Slutsatsen är att de estetiska ämnena bör tillmätas större vikt i både grundskolan och gymnasieskolan.

Helsingborgs stad instämmer i beskrivningen av de estetiska ämnenas vikt men vill samtidigt betona läsandet och skrivandet som en viktig förutsättning för att kunna ta del av och även aktivt delta i kulturlivet. Att ha god läsförmåga och ett gott språk är viktigt för att kunna ta till sig olika kulturella uttryck, exempelvis litteratur.

Skolans kompensatoriska uppdrag för kulturell orientering

Utredningen bedömer det som avgörande att det offentliga skolsystemet kan ge alla elever, oavsett bakgrund, en kvalificerad kulturell orientering. Barn och unga med stark social och ekonomisk bakgrund får ofta detta stöd för den kulturella orienteringen genom hemmet. Här har skolan en starkt kompensatorisk roll för att stötta elever som inte har samma förutsättningar. Staden instämmer i utredningens bedömning men vill här också lyfta fram det omvända förhållandet. Olika samhällsliga kulturella satsningar kan starkt

bidra till att stötta skolan i dess kompensatoriska uppdrag kring elevers lärande.

Estetiska ämnens och kulturens bidrag till skolans demokratiuppdrag

I samhällsdebatten betonas oftast skolans kunskapsuppdrag, att säkerställa att elever får de kunskaper som krävs för fortsatta studier och framtida yrkesliv. Men skolan har också ett demokratiuppdrag. Genom att säkerställa att elever får tillräckliga kunskaper kan de även vara aktiva samhällsmedborgare som kan axla ett demokratiskt synsätt och bidra till ett fortsatt demokratiskt samhällsbygge. Med hjälp av kulturella upplevelser ökas förmågan att kunna se saker från fler perspektiv vilket vidgar förståelse och tolerans. Det är därför av största vikt att betona skolans betydelse för kulturen och kulturens betydelse för skolan - det är ett ömsesidigt beroende. Skolan behöver allt stöd den kan få från det övriga samhället i sitt demokratiuppdrag. Kulturen utgör i detta sammanhang en viktig pusselbit.

Konstnärlig frihet

Vi är glada över utredaren lyfter frågan kring konstnärlig frihet och principen om armslängds avstånd. Behovet av att understryka problematiken är stort, inte minst relaterat till en alltmer komplicerad samhällelig situation. Utredarens förslag om att rama in och understryka angelägenheten i frågan med hjälp av en lagstiftning är en viktig och tydlig signal som Helsingborgs stad stödjer. Markeringen från den lagstiftande församlingen och samhällets sida om hur central den konstnärliga friheten är i ett samhälle som vårt, grundat på demokrati och yttrandefrihet går inte nog att understryka.

Det är dock en fråga som inte därmed kan sägas var löst – situationen kräver ett fortsatt omfattande arbete. Lagstiftning är bra, men vi behöver fortlöpande anstränga oss för att säkra bevakningen av vår demokratiska status. Vi behöver fortlöpande freda den kreativa integriteten hos våra konstnärer.

Att öppna för nya konst- och kulturområden

Det är mycket positivt att utredaren vill öppna upp för nya konst- och kulturområden inom kultursamverkansmodellen. Begrepp som relation och relevans, måste vara bärande i en aktiv kulturpolitik – det vill säga utbud, insatser och erbjudande måste bygga på någon form av legitim önskan/identifierat behov hos våra invånare.

Det är goda förslag, men en kommande reform måste tillföras nya resurser eller på annat sätt får del av positiv omprioritering i statsanslagen för att den dynamik som utredaren föreslår ska kunna uppstå.

God gestaltad livsmiljö

Det är positivt att de estetiska perspektiven åter kan lyftas fram i plan- och bygglagen för att dessa på ett jämbördigt sätt ska kunna vägas mot andra intressen. Gestaltad livsmiljö (arkitektur, form och design) som lyfts som ett särskilt område och som med fördel bör gå in i modellen behöver åtföljas av nya och/eller omfördelade resurser. Krav på ökad samverkansskyldighet hos statliga myndigheter som i detta fall Boverket, Statens konstråd och Riksantikvarieämbetet behöver också lyftas fram. När det gäller Boverket och Statens konstråd behövs särskilt samverkansfärdigheterna utvecklas, inte bara

visavi den kommunala och regionala nivån utan även inom staten. Det finns flera exempel på att myndigheter inte till fullo lyckas med sitt samspel med ett magert resultat och effekt som följd. Struktur och resurs behöver följas åt i exemplet Gestaltad Livsmiljö.

Likaså delar vi utredningens syn på arkitekturpolicys betydelse för utvecklingen av vår gestaltade miljö och samtalet kring denna. Helsingborg har valt att utveckla vad vi kallar ett verktyg (istället för policy), och att vi precis som Sveriges arkitekter vill se den som ett verktyg för dialog som stödjer processen, och inte som en statisk "slutprodukt".

Kommunstyrelsen